

A KERESZTÉNYSÉG NÖVÉNYEI

JÉZUS ÉLETÉVEL KAPCSOLATOS NÖVÉNYEK Az emberi létszükséglet ki-elégítésének, vagyis a táplálkozásnak a „kulcsnövénye”: a *gabona*. Száraz éghajlati adottságok mellett, mint amilyen Palesztina is, kiemelkedően fontos a kenyér (búza, árpa, köles) biztosítása. Jelentőségénél fogva alkalmas, hogy Jézus tanításaiban említse, beszéljen róla. Így beteljesedik a próféta jóvendőlése: „Példabeszédre nyitom ajkaimat: Hirdetem, mi rejtve volt a világ teremtésétől fogva” (Mt 13,35); példa-beszéd a magvetőről (Mt 13,3-9; 18-23 és Lk 8,4-15), a vetés növekedéséről (Mk 4,26-29), amelyben felléphet a gabona legkomiszabb gyomjainak egyike a konkoly (Mt 13,24-43). Szintén jelképes maga az aratás: „Az aratnivaló sok, de a munka kevés. Kérjétek az aratás urát, küldjön munkásokat aratásába” (Lk 10,2). „Az arató már most megkapja bérét és egybegyűjti a termést az örök életre, hogy együtt örüljön a vető az aratóval” (Jn 4,36); vagy kalászszedés szombaton (Mt 12,1-8; Mk 2,23-28 és Lk 6,1-5).

A kenyértészta „lényege” a kovász, anélkül nem képes megkelni — ezzel Jézus a Mennyeket teszi érzékletessé (Mt 13,33). Az ember kívánja a táplálékot, az éhség türelmetlenné teszi az embert: Betszaida város közelében megmutatta Krisztus hatalmát a népnek: a csodálatos kenyérszaporítás után mindenki jóllakik az árpakenyerekből. — A kereszténység legnagyobb misztériuma, az Oltáriszentség alapítása is kapcsolatban van a kenyérral: Étkezés közben Jézus kenyeret vett a kezébe, megáldotta, megtörte és ezekkel a szavakkal adta tanítványainak: „Vegyétek, egyétek, ez az én testem”. Azután fogta a kelyhet, hálát adott és ezekkel a szavakkal adta nekik: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, az (új) szövetség, amelyet sokakért kiontok a bűnök bocsánatára” (Mt 26,26-28; továbbá Mk 14,22-25, Lk 22,19-23; 1 Kor 10,16.17.21 és 11,23-30).

A másik legfontosabb növény a *szőlő*: „Én vagyok az igazi szőlőtő, Atyám a szőlőműves. Minden szőlővesszőt, mely nem hoz gyümölcsöt bennem, lemetsz rólam, a gyümölcsözőt pedig megtisztítja, hogy még többet teremjen... Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki bennem marad és én őbenne, az bő termést hoz... Aki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőt, és elszárad. Összeszedik, tűzre vetik és elég” (Jn 15,1-6). Három evangélista is ír a gonosz szőlőművcsről, amely mögött igen komoly erkölcsi példázat húzódik meg.

Talált Jézus a *fügefában* is olyan tulajdonságokat, melyet felhasználhatott tanításainak jobb, világosabb kifejtésére. „Vegyétek példát a fügefáról: amikor ága már gyöngé és levelet hajt, tudjátok, hogy közel van a nyár” (Mt 24,32; Mk 13,28-32), vagy a könyörületes vincellér, ki próbálja megmenteni a fügefát (Lk 13,6-9). Jézus meg is átkoz egy fügefát, mert rajta csak levelek vannak, tehát értéktelen (Mt 21,18-22; Mk 11,12-14.20-26; Lk 21,29-33). — Még egy növényről esik szó a példabeszédekben, ez a *mustár*, melynek a magja igen kicsi, de megnőve a növény akkora, hogy a madarak is fészket raknak ágai közé (Mt 13,31-32).

Virágvasárnap a *Pálmák Ünnepe*, amikor Jézus a királyok győztes jelvényével-jelvényén végigvonult Jeruzsálemben (Mt 21,8-9; Mk 11,8-10 és Jn 12,12-13). Erre emlékeznek minden évben húsvét előtt a keresztények, Európában a pálma helyett *fűzfabarkát* szentelnek. — Egykor az események tragikus fordulatot vettek; Júdás elárulta Mesterét és Jézust a Tanács elé idézik, tövissel megkoronázzák (Mt 27,29; Mk 15,15-18; Jn 19,2) — ez a Paliurus spina-christi növény, hatalmas pálhátóvissé ágából font koszorú lehetett a *Krisztustöv*is. Devecseri Gábor nagyon szép verset írt róla:

*A szenvedésre emlékeztek.
A szenvedésben lesz még részetek
— mint volt is —, de én az Ó tövisével,
mely ágaimtól szívetekig ér el,
azt hirdetem, hogy igyekezzetek
szeliddé tenni próbált szívetek,
ti emberek kezétől szenvedő
és embert szenvedtető emberek.
És irgalmasabb lesz majd az idő,
mit úgysis együtt kell töltenetek.*

Jézus kereszthalála idején még nem ismerhették a *golgotavirágot* (*Passiflora coerulea*), mivel ez a faj Peruból származik. Igen találó nevét spanyol jezsuitáktól kapta. Hogy miért? J. B. *Ferrari* 1653-ban a következőket írta róla: „Flos passionis, granadilla, passióvirág, mivel ebben a virágban felismerhetők Krisztus szenvedésének eszközei. Kőrös-körül a karéj a *töviskoronát* formálja, a *vörös ostort* pedig a vörös és kék színű szálak, amelyek a virágot alkotják. A külső fehér szín az *ártatlanság értünk való kínjait* mutatja, a virág közepe szinte egy *márványkőből* kifaragott oszlop, melynek a tetején *spongya* látszik, mellette pedig 3-4 *fej-szegre* emlékeztető rész is található. Az Üdvözítő *öt sebe* szintén megfigyelhető rajta. A levelei, mint a *dárdahegyek*. Ágain olyan zsinegecskék nőnek, mint a *kötelek*, szivalakú, mellyel a természet meg akarta mutatni, hogy a kegyes Üdvözítőnk sebei virágjának gyümölcse az Isten szerető szíve.”

A *jerikói róza* (*Anastatica hierochuntica*), ha vizet kap, feléled (anasztázis=feltámadás görögül), a *hierochuntica* pedig Jerikó görög elnevezéséből ered. *Gayet* francia régész egy Nilus-menti temetővárosban olyan leletekre bukkant, mely bizonyítja, már Egyiptomban is a feltámadással kapcsolatos növénynek számított. Ez a szimbólum a mai napig megvan a kopt egyházban. Ibn Beitar arab tudós pedig keff Miriam, vagyis Mária keze néven említi egyik művében.

- **KOLOSTORKERTEK ÉS A NÖVÉNYI ETIKA** Ha a nyugati (európai) kereszténységet akarjuk a növényekkel való kapcsolat tükrében megvizsgálni, akkor legalkalmasabbnak erre a célra a kolostorkertek látszanak: ebben az időben (ti. az első évszázadok a középkorban) a kereszténység vallási és ideológiai bázisa, a tudományos ismeretek fő hordozói a szerzetesek, a fejlett gazdasági tevékenység is szinte a kolostorkertekre és a majorságokra korlátozódik. A szerzetes házak magukra utaltsága miatt kiemelkedően fontos az esszenciális táplálékok (gyümölcs, zöldség, fűszer, gyógynövény) előállítás. Rapaics *A magyarság virágaiban* ezt írja: „Civilizáció, béke, növénykultusz (pontosabban a növények szeretete és természetése — megjegyzés tőlem, S. D.) a barbárok (nekik állatkultuszuk volt, usz. S. D.) támadásai elől a kolostorokba menekült, nyugaton a keresztény, keleten a buddhista kolostorokba és ott sikeresen ellentállt a rombolásnak... Itt a kereszténység, ott a buddhista hittérítők hozzák északra az új hitet és ezzel a növénykultuszt... A kolostorban a növénykultusz székhelye a kert.

A Karoling-kori építészeti kivételes emléke a Sankt Gallen-i kolostor terve. Pergamenre rajzolták, erről másolat is készült 830 táján és ez került az itteni apátnak, Gozbertnek a kezébe. „A rajz aligha konkrét épülethez készült, inkább a bencés rend Karoling-kori reformjának elképzeléseit szűri le ideális formában.” (Marosi: A román kor művészete). Számunkra most nem annyira az épületek elhelyezésének részletezése az érdekes, sokkal inkább az, hogy milyen elrendezésben ültették a bencések — mint a legrégebbi nyugati szerzetesrend — a növényeket? A kolostorterven látható, hogy a gyógynövénykert közvetlen a kórház és az orvosi lakás mellett létesült. A novíciusok háza határos volt a temetővel, amely egyúttal gyümölcsöskertként is szerepelt. Fontosabb gyümölcsfajok: naspolya, szilva, szelídgesztenye, alma, dió, füge, mandulafenyő, mandula, mogyoró és barack. A temetőkert és a baromfiudvar közé helyezték a konyhakertet a kertészházzal. Szintén csak ízelítőképpen egy-egy ismertebb zöldségnövény: vöröshagyma, póréhagyma, aszkolón-hagyma, répa, zeller, petrezselyem, cékla, retek, karkfiol, káposzta, saláta, koriander, kömény és mák.

A fenti példa alapján világos, hogy a kereszténység és a növények „kapcsolata” tovább változik a középkorban: nem növénykultuszról, hanem a növények szeretetéről, kedveléséről és — a dísnövényeknél látjuk majd — esztétikai funkciójukról van szó. A többi növény pedig a keresztény közösségek létszükségletéhez tartozó különféle növények. — Hosszabb idő elteltével virágzik fel a dísnövénytermesztés, vele együtt több olyan könyv is megjelenik, amelynek szerzője a szép virágokban valamiképpen erkölcsi példázatot, etikai jelképet is lát. 1581-ben jelenik meg Prágában *Lucas Martini* érdekes műve: *Der christlichen Jungfrauen Ehrenkränzelein; darinnen alle ihre Jugenden durch die gemeinen Kränzeblümlen abgebildet und erklärt werden* címmel. Péchy Lukács lefordítja és 1591-ben ki is adja: „A keresztény szűzeknek koszorúja, melyben minden ő jóságos erkölcsük az közönséges virágok által kijelentetnek és képezetnek”.

Martini erkölcsi-botanikai munkájában az egyház egy kőfallal bekerített kert, az egyes virágok az erkölcsöt, a koszorúk a lányok lelkét ábrázolják. Húsz növény szerepel benne:

1. Sárgafű (*kankalin*): az Isten ígéjéhez és szolgálatához való jókedv és szeretet,
2. Szegfű: hogy az Istent és szent ígét igazán ismerjük,
3. Viola: Isten iránt érzett fiúi félelem,
4. Kék viola (*ibolya*): alázatosság,
5. Ciprus (*ciprusfű*): imádság,
6. Majoránna: hálaadás,
7. Csombor: az igaz hitnek nyíltan való megvallása,
8. Boldogasszony rózsája (*kassai róza*): szülők szükséges tisztelete,
9. Bécsi fű: dolgozóság,
10. Tarka viola (*árvácska*): emberséges magatartás,
11. Bársonyvirág: nyájasság,
12. Bazsalikum (*ocimum*): irgalmasság,
13. Rózsa: szemérmesség és tökéletesség,
14. Borsoló székfű (*büdöske*): a testnek és ruhának tisztán való tartása,
15. Ruta: mértékletesség és józanság,
16. Rozmaring: a leányzóknak tisztességük,
17. Levendula: megelégedés és takarékoság,
18. Nárcisz: adakozás,
19. Izsóp: hűség és állhatatosság,
20. Rukerc (*százsorszép*): hallgatás.

J. Cameranius is írt botanikai jelképtant, ezt 1661-ben adták ki, melynek növényei lényegében hasonló jelentéssel szerepelnek benne, mint az itt ismertetett Martini-féle Koszoruban. A másik figyelemre méltó kötet 1702-ből való: J. Boschius *Symbolographiája*, amit művébe teljesen bedolgozott Benkő József, és 1781-ben Téli bokréta címen nyomtatták ki. Boschius tíz növény jelentését ismerteti, mind-egyikhez bibliai idézeteket is említ. A növényei a következők:

1. Vitézvirág (*Delphinium*): állhatatos, erős hit, ami Szent Pálban is megvolt (*Zsid 9,26*).
2. Télizöld meténg: reménység, hogy a sanyarúság egyszer elmúlik (*Róm 5,5*).
3. Napranéző virágok: remény a Gondviselésben (*Róm 12,12*), mint a 121. zsoltár verse: „Szememet a hegyekre emelem...” (*Zsolt 121,1 és 123,1*).
4. Nefelejcs: „Boldogok, akik megőrzik az ő bizonyosságait, és teljes szívből keresik őt... Teljes szívből kerestelek téged: ne engedj eltévednem a te parancsolataidtól” (*Zsolt 119,2,10*).
5. Éjjeli viola: „Nappal kiküldte kegyelmét az Úr, éjjel éneke volt nekem, imádság az én életem Istenéhez” (*Zsolt 42,9; Zsolt 119,55,62*).
6. Keserűfű (*centaurea*)-vel ették a zsidók a húsvéti bárányt.
7. Keserű-édes (*Solanum dulcamara*): jóban és rosszban az igazi tanítványok hívek maradnak hitükhöz (*Lk 21,19; Zsid 10,36*).
8. Galambvirág (*aquilegia*): „Legyetek tehát okosak, mint a kígyók és ártatlanok, mint a galambok...” (*Mt 10,17*).
9. Alacsony borostyán: az alázatosság (*Jak. 5,6*) és szelídség (*Mt 5,5*) jelképe.
10. Nebáncsvirág: a tiszta erkölcsöt szimbolizálja: „Józanodjatok ki teljesen és ne vétkezzetek” (*1 Kor 15,34*).

A KERESZTÉNYSÉG NÖVÉNYI JELKÉPEI Lényeges különbség van az attributum és a szimbólum között, mert míg az előbbinek csak tárgyi jelentése van, a szimbólumnak jelképi jelentése is lehetséges. — Röviden megpróbáljuk felvázolni, főbb vonalaiban ismertetni a fontosabb növényeket, amelyek ismertetése azért is indokolt, mert számos képzőművészeti alkotás szemléletmódját képtelenség megérteni, illetve „fedve maradhatnak” olyan részletek, amikkel a művésznek célja volt, vagyis „megfakulhat” az alkotás mondanivalója.

A kereszténység egyik legkedvesebb növénye a rózsa, így nem könnyen hiszszük el, hogy kezdetben mennyire ellenezték a rózsát, aminek nem esztétikai, hanem világnézeti okai voltak: így próbálták a pogány befolyást a hívektől távolartani. Tertullianus röpiratot írt a rózsakoszorúk viselése ellen, az Alexandria-i Kelemen pedig bűnnek minősítette az ilyen viseletet. A nagy ellenkezés nem sokáig tudta a rózsát, a rózsa szeretetét visszaszorítani, sőt... az V. században Szent Medárd már rózsa-ünnepélyt rendezett. Minden évben Salancy-ban (Franciaország) rózsacsokrot kapott a legerkölcösebb leány, tehát a rózsa a tisztaság szimbóluma lett.

Rosa mystica — a misztikus róza maga Szűz Mária. A fehér róza örömének szimbóluma, az aranyróza megdicsőülését jelképezi. Általában a vörös róza a fájdalom és a mártírság szimbóluma. Számos legenda szól a rózsáról: Szent Miklós kenyereskosara megtelik rózsával; Árpádházi Szent Erzsébet életében is többször felbukkan a róza, a kassai dóm egyik szárnyasoltárán épp az az epizód látható, amint a dühödt Lajos gróf felhajtja az ágyterítőt, ahol „csak” feszületet talál rózsakoszorúval. Említhető Szent Dorottya rózsacsodája is, az ezredéves hildesheimi róza stb.

Szent Domonkos 1208-ban — látomása alapján — imafüzérét rózsafüzérnek készítte el, amihez hasonló imafüzér a buddhisták és a mohamedánok körében is ismert. IX. Leó pápa kiválóságok megjutalmazására az Erény Aranyrózsája rendet alapította. 1438-ban Nagy Lajos királyunk kapta a kitüntetést VI. Kelemen pápától; legutoljára a rendet 1923-ban adományozták oda, azóta megszűnt. Egy eredeti és sértetlen példányát a párizsi Cluny Múzeumban őrzik.

A róza a titoknak is a jelképe, ezért kerül III. Hadrián pápa rendelete után a gyóntatószékekre rózsavirág fafaragás: sub rosam. Később a várak titkos tanácstermét is így nevezik, mivel a záróróz szobában zárult, például Sárospatakon. Nem ez az egyetlen jele, hogy a róza ismét elvilágiasodott. A gótika virágkorában a róza lesz az építőműhelyek jelvénye, melyeknek tagjai titokban tartják tudásukat illetéktelen személyek előtt. Titkos társaságok választják szimbólumuknak, például Rózsakereszt-rend, majd jóval később a szabadkőművesek.

A rózsafüzér Szűz Mária attribútuma, Liguri Szent Alfonz, Szent Bernát, Szent Mónika, Szent Vendel és Szent Vilmos ikonográfiai jelvénye, ezenkívül Lisieux-i Szent Terézt is gyakran ábrázolják rózsafüzérrel.

Hrabanus (784—856), fuldai apát ezt írja a *lilium*ról a *De rerum naturis* című művében: „A lilium lágyszárú növény... A virág belsejében valami arany csillan fel (ti. a porzók), míg a vakító fehérség a viráglevelekben székel. A lilium Krisztust jelenti, aki az Enekek énekében azt mondja: Én vagyok a mező — Sárón — virága és a völgyek liliuma, és hasonlóképpen: hogy a kertben sétálgak és liliumot szedjek, mintha azt akarná mondani: Én vagyok a föld díszje és a szegények dicsősége; ő aki azt mondja menyasszonyáról: amilyen a lilium a töviske között, olyan az én mátkám a leányok között, mert szüzessége harc, szomorúság által próbáltatik meg, és nagyobb gyümölcsöt terem az élet a nyilvánosság előtt, mint a visszavonultság. De a liliumon a szüzesség is érthető, mert a szűzi tisztaság magasabb rendű minden más erénynél, miként az Apokalipszisban megmutattatik.” Ezért is olyan gyakori motívuma az Angyali üdvözlöt ábrázoló műalkotásoknak (pl. Strozzi festménye); első magyar emléke a szepeshelyi templom szárnyasoltárán látható: Szent Imre herceg liliumot tart a kezében. Számos szentnek attribútuma a lilium: Szent Alajos, Páduai Szent Antal, Szent Domonkos, Xaveri Szent Ferenc, Gábiel arkangyal, Szent József, Lisieux-i Szent Teréz, Sienai Szent Katalin, Szent Bonaventura stb.

Festményeken kívül találkozhatunk lilium-motívummal gótikus kelyheken is, a kehelykosárnak — a pártának — a zárórésze, sőt egy XII. századi liliumos jogart is találtak a párizsi Saint-Germain-des-Prés templomban. A lilium jelentése alapján kaptak az Orleans-i Szűz, Jean d'Arc szülei liliumos címet. — Európa vallási megosztottságára is utal e növény, Írországból nagyon sokáig a skót behatolás után a katolikusok kertjeikbe csak fehér liliumot ültettek, míg a protestánsok sárga liliumot termesztettek.

Az Anjou-lilium valójában *írisz*, vagy ahogy inkább ismert: nőszirm. A Meoving-házi Klodvig király uralkodása alatt az írisznek kultusza volt Franciaországban. Igazában a szokás VII. Lajostól ered, ő festette először lobogójára a nőszirmot, amikor 1150-ben a második kereszteshadjáratot vezette a Szentföldre. *Terget* vallási legendával és földrajzi magyarázattal is levezteti a sárga írisz eredetét. — Klodvig félt nagyon az alemannoktól, ezért megfogadta, ha győz, megkeresztelkedik. Azon az éjjelen megjelent neki egy angyal, aki íriszt adott a kezébe. A király megtartotta ígérését: 496-ban Szent Remigius megkeresztelte a reims-i katedrálisban... Földrajzi magyarázata pedig az, hogy a Lys folyón állítólag Klodvig király sárga nőszirmmal benőtt szakaszt figyelt meg, ami számára egy stratégiaiul fontos gázlót jelentett; hálából a király lobogójára festette.

A skót Szent Patrick rabszolgaként élt Írországból. Itt ismerte meg a kereszténységet. Egy alkalommal — vakmerően — tüzet gyújtott a feltámadás tiszteletére a Tara-hegyen, amikor különben az ősi kelta vallás tiltotta a tűzgyújtást. A felháborodott frék Loagháire király elé hurcolták a „gonosztevőt”, akinek bátran

beszélt Jézusról, sőt a Szentháromság lényegét is szeretne volna megmagyarázni. Többször akarta szóban, de kudarcot vallott, akkor letépett egy háromlevelű *lóhere*-t, amin jól tudta demonstrálni, hogy az egy levél összetett, nevezetesen három levélke alkotja. A királynak olyan meggyőző volt Patrick érvelése, hogy Loaghaire népevel együtt áttért a keresztény hitre. A *lóhere* azóta Szent Patrick attribútuma és a Szentháromság szimbóluma. Ez az esemény „megjelenik” az építészetben, kezdve a késő-romántól egészen a reneszánszig: háromkaréjú *lóhere*ív, gót mérműdész.

Wales címernövénye a *hagyma*. Szent Dávid szerzetes a seregeinek hagymát és sótlan kenyeret adott, hogy a döntő ütközetben a lehető legjobb élettani állapotban küzdhessenek a betolakodó szászok ellen. A szerzetes sikeresen vívja meg a csatát; így tudott e kis nép megmaradni keltának. Ezért a walesiek legkedvesebb növénye a *hagyma*, amit számos műalkotáson meg is örökítettek.

A *szegfű* első keresztény-kultúrtörténeti nyoma Szent Lajos legendájában bukkan fel. A király 1270-ben kereszteshadjáratot vezetett Tunisz ellen, mikor is seregében pestisjárvány tört ki. IX. Lajos hosszas keresgélés után egy olyan fűszeres-illatú növényt talált, amit a *szegfűszeg* után *szegfűnek* nevezett el. Állítólag hatásos volt a pestis ellen, így került bele a fűvészkönyvekbe pestis-gyógyszerként; azt azonban feltétlenül megemlíthetjük, hogy a javallat ellen szól — mit éppen Szent Lajos pestis okozta halála is bizonyít —, hogy szinte minimális hatást fejthet ki a *szegfű* virága a pestissel szemben.

A *pálmaág* egyes angyaloknak (pl. Gábel arkangyal) és általában a vértanúságnak az attribútuma, győzelmi jelentésével már Jézus jeruzsálemi bevonulása kapcsán foglalkoztunk. Attribútuma Remete Szent Pálnak, akinek egyedüli tápláléka a datolya gyümölcse, ruháit is leveleiből készíti. — Noé vízözön-kori megmenekülése és a galamb *olajága* az olajfához a reménység kifejezését fűzte, ez egyben Szent Brunónak is a jelképe. — Sok festményen megfigyelhető, hogy különösen Jézus és Mária alakját dicsfény övezi. Ha alaposabban szemügyre vesszük ennek formáját, látható, hogy a fénysugár *mandula*alakú. A művészeti irodalomban erre az olasz mandorla szakkifejezést használják.

Esetenként találkozhatunk a festményeken *kankalinnal* is, mivel április vége felé nyílik, hosszú ideig Szent György-virágnak nevezték. Virágzatának alakja révén pedig Szent Péter kulcsa volt. — A csikménásági templom szárnyas oltárán megfestett Angyali üdvözlét *gyöngyvirága* hasonló jelentésű szimbólum, mint a lilium: a szüzesség jelképe. Gótikus táblaképeken gyakran szerepel. — Szent Benedek (+1012) Trencsén közelében barlangban élt, esténként a számára életet jelentő *diót* számolgatta, amit a hallgatózó rablók pénzcsergésnek hallottak. Ezért az éj leple alatt rátörtek a remetére és megölték, a gaztettük jelét, a holttestet a sebes Vág folyóba dobták. — 304-ben halt meg Szent Vince, akinek attribútuma a *szőlő*, a vincellérek és a szőlősgazdák védőszentje, ezért szokás ünnepén egyes helyeken szőlőt szentelni. A népi mondásban is fennmaradt emléke: *Ha fénylik a Vince, megtelik a pince*.

Az őskeresztény időkől napjainkig talán egyetlen más növény sem maradt annyira változatlan jelentésű és történetű, mint az *alma*. A héber tappuah szót almának fordították, így lett a tudás fája az almafa. Számtalan, szebbnél szebb és művészebb megoldást kerestek a festők a bűnbeesés történetére. Van der Goesnek a XV. században festett A bűnbeesés című festményét emelném ki közülük, amely nagyszerű sűrítését adja a tetteknek, ami egészen mély, tragikus-filozofikus appozícióba helyezi az ősbűnt. Az édenkerti Éva letépi a tudás fájának gyümölcsét, amit szenttelen arccal néz végig a félig ember—félig hulló alakú kísértő, de már nyúl is az almáért Ádám... Egy csapásra keresztényivé válik a nőszírom, amely az ókorban köztudottan a halál szimbóluma; és Van der Goes épp oda, épp Éva öléhez festi a virágját figyelmeztetve bennünket arra, hogy kíváncsi engedetlenségük — lényegében „az emberé” — a végességünk, a halandóságunk okozója. Ezzel a kompozíciós megoldással a művész kifejezi azt a szomorú-szigorú tény, hogy a lét tragédiája a születés, mert aki születik, az szükségképpen meg fog halni.

Rapaics szerint a fenyőfa állítása karácsonykor szintén a bűnbeesésre emlékeztet. Rajta az almák a csábítás tárgyai, a kis szerpentinek pedig a tudás kígyóját jelképezik. A Föld különböző területein más-más növényből szokás karácsonyfát állítani, például magyalfa, fagyöngy, narancs, barakfa stb. egyaránt lehet.

Nálunk német hatásra a fenyőfa honosodott meg. (Érdekességként jegyezzük meg, hogy Petőfi még nem ismerte ezt a szokást, először Jókai írt róla, mégpedig 1866-ban a Koldusfiú című regényében.)

KERESZTÉNY NÖVÉNYSZÖVEG AZ ÉPÍTÉSZETBEN A legtöbb rokon vonást a római művészettel az ókeresztény stílus mutatja. Érthető, hiszen annak a területén belül alakult ki, ott tört előre. Az ókeresztény bazilikákban az abakusz és az ív indítása közötti trapéz alakú részen gyakran akanthusz-díszítést alkalmaztak, ez a *vállkőfejezet*. Feltűnik több templomban a pálma- és a füge-motívum is. Maga a vállkőfejezet tovább él a bizánci művészetben, de később már a vállkő és az oszlop fő összeolvad, belőle keletkezik a bizánci művészetre oly jellemző *koszárfejezet*. A levéldísz mögé is befűrnak, szinte kivájják a köveket, ami különösen plasztikussá teszi az oszlopokat. Újabb „helyeken” alkalmazzák a kőfaragók a növénydíszítéseket (még a bizánci művészetben), nevezetesen a talplemez és az oszlopláb találkozását kitöltik növénylevelekkel, növényrészekkel; a *saroklevelet* még a román és a gót stílus is szívesen alkalmazza.

A román kori templomok ékei a X—XI. századi *gombafejezetes* oszlopok, *ív-soros párkányok* lóhere-ívekből, de bennük számos más növénymotívum is felismerhető, a késő-románban kezdik alkalmazni a *levélmaszkos díszítéseket* is, lényege, hogy a stilizált levél emberi arcba megy át. A román templomoknál figyelhető meg először *rőzsaablak*, valójában Alexandriai Szent Katalin attribútuma. Maxentius császárnak bátran bebizonyította, hogy a keresztény vallás igaz. Ezért Katalin börtönbe került, sőt kerékre is akarták törni, de megjelent neki egy angyal és az éles késekkel ellátott keréket darabokra törte: erre a jelenetre utalva festette meg id. Lucas Cranach Alexandriai Szent Katalint. Pálmaággal, karddal és kerékkel a kezében látható Katalin, lábainál az ötven legyőzött bölc. A román és a gót templomok rőzsaablakai tehát Alexandriai Szent Katalint jelképezik.

A levélmaszk és a saroklevél megmaradt a gótikában, sőt bővül *küszölévéllé*: oromzat, toronysisak, fiale, továbbá a csúcsívek élein faragott, stilizált kővirágok sora. A fiatornyokot keresztirányban elágazó stilizált kővirágok, azaz *keresztirányúak* is szerepelnek, sőt *vimperegák* koronázó elemei lehetnek. A vimperegák gótikus ajtók, ablakok feletti meredek, háromszög alakú díszítő oromzatok. Gyakoriak a *lóherés ablakok*, amit aztán a késő gótikában kiszorít a halhólyagos ablak.

A koragót oszlopfejezeteken levélmaszkos motívumokat faragtak, speciálisan francia koragót megoldás a *bimbőfejezet*. Az érett gótikára nagyon jellemzőek a *leveles oszlopfők* (XIII—XV. sz.), ezzel párhuzamosan *szőlőfürtös*, vagy *leveles és szőlőfürtös oszlopfőket* is faragtak. Az állat- és embermotívumok *gyámkövek* mellett mind többször figyelhetők meg stilizált növények. Ezzel ismét előtérbe helyezik a művészek Jézus alakját, egyértelműen erre vall a szőlő-szimbólum.

A reneszánsz építészetben feléled az ókori stílusok főbb jegyeinek halmaza: újra felismeri a reneszánsz a görög-római kultúra értékeit. *Ion*, *korinthoszi* (akantuszos) *oszlopfőket* faragnak, a fesztonok (füzérek) pedig sokféle virágot-gyümölcsöt ábrázolnak. Az *ion oszlopfejezeteken* virágfüzérek, *anthenionok*: lószusz, palmettás és indás díszítmények. A *fatörzsből kihajló ág* a reneszánsz építészetben, gondolkodásban az igazság, bölcsesség, sőt a régi dicsőség újjászületésének a jelképe: amolyan „programadó” ábrázolás.

A következő stílus kezdetét az *il Gesù* megépítésétől számítjuk, ez már a barokk. Csapongó a jelen és a múlt között, mozgalmas és nyugtalan, ezért egyaránt alkalmazza a klasszikus stílusjegyeket és az új, barokk elemeket.

Nem mondható tehát az, hogy a növények kedvelése, szeretete csökken, sőt növekszik: a kultúra „támaszpontjai” lesznek a kolostorok a bennük folyó mindennemű, így tudományos és gazdasági tevékenységükkel. Megéri a kereszténység is a növényekben a nagy lehetőséget, a egyszerű képiséget: erkölcsi példázatokhoz tárgyi forrást jelentenek, szimbólumok pedig a művészetben szervesen kapcsolódnak a kereszténység lényegének művészi kifejező eszközeihez.

Irodalom: A középkori művészet világa, 1969. Gondolat, 281 p. — Entz G.: A gótika művészete, 1973. Corvina, 234 p. — Frazer, J. G.: Az Aranyág, 1965. Gondolat, 440 p. — Gerő L.: Az építészeti stílusok, 1964. Gondolat, 173 p. — Marosi E.: A román kor művészete, 1972. Corvina, 311 p. — Művészettörténeti ABC, 1961. Terra, 567 p. — Rapaics R.: A magyarság virágai, 1932. Kir. Term. tud. Társ., 423 p. — Surányi D.: A Biblia növényei, 1973. Vigilia 38 (5): 306—16. — Szutórisz F.: A növényvilág és az ember, 1905. Kir. Term. tud. Társ., 677 p. — Tergit G.: A virágok regénye, 1969. Gondolat, 327 p.